

Demonstrația de la 23 August

- de la manifestare politică la una de cult (1965-1989)

Manuela MARIN

Articolul nostru își propune să trateze modul în care un element din cadrul ansamblului propagandistic al regimului comunist român și anume, manifestările organizate cu diferite prilejuri aniversare legate de istoria regimului comunist român sau de biografia lui Nicolae Ceaușescu, a fost folosit ca instrument pentru construirea cultului personalității acestuia.

În acest sens, ne-am propus să realizăm un studiu de caz asupra manifestației organizate cu prilejul zilei de 23 august la București în intervalul temporar 1965-1989¹. Această opțiune a noastră este justificată pe de o parte, prin importanța atașată evenimentului în ansamblul legitimator al regimului comunist român, iar pe de altă parte, prin faptul că acesta nu a fost legat în mod direct de biografia „revoluționară” a lui Nicolae Ceaușescu.

Analiza noastră va încerca să demonstreze caracterul procesual al transformării acestei demonstrații într-o manifestare a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, ținând cont de următoarele elemente: localizarea spațială, crearea unei zone ceremoniale centrale (tribune oficiale cu ornamente festive specifice), ordinea succesiunii manifestațiilor, materialul propagandistic folosit de aceștia (pancarte, grafice, portrete, steaguri, lozinci etc.).

Considerăm necesare câteva observații generale legate de semnificația generală atribuită manifestațiilor în cadrul spațiului politic și simbolic de factură comunistă. Având în vedere precizările lui Malte Rolf privind politicile spațiale din anii 1930 ale statului sovietic, subscriem opiniei acestui autor potrivit căreia manifestațiile de masă au contribuit la crearea unui *nou centru politic ca spațiu și noțiune*. În cazul sovietic, această alocare spațială s-a făcut fie prin reconfigurare arhitecturală a peisajului urbanistic care a vizat crearea unui nou centru ca simbol al noii puteri politice, fie printr-o renovare temporară a spațiului ceremonial existent prin folosirea unor elemente decorative specifice. În acest ultim caz, utilizarea unor ornamente festive a avut ca scop crearea unui spațiu fizic saturat cu noile simboluri ale puterii comuniste (steaguri, steme, portrete ale conducătorilor) menit să asigure participanților la diferitele manifestații traversarea cotidianului înspre un spațiu ceremonial autentic, și de aceea, excepțional. Acest cadru festiv încorporează întregul traseu al manifestației, de obicei, un bulevard larg, la care se putea ajunge ușor din mai multe direcții, de obicei dinspre zone periferice ale orașelor, și care permitea, intrarea sincronică a coloanelor de manifestații în piața, și defilarea lor prin fața tribunei oficiale, unde erau plasați conducătorii de partid și de stat. Tribuna oficială constituia o materializare a centrului politic ca spațiu și noțiune: ca *spațiu* datorită faptului că reprezenta punctul central al spațiului aranjamentelor ceremoniale și în consecință al manifestației, respectiv ca *noțiune* simbolizând, prin prezența conducătorilor, așezați deasupra manifestațiilor și la o distanță considerabilă de aceștia, ideea de putere oficială omniprezentă, omniscientă și omnipotentă, care făcea lucrurile, masele să se miște, atât pe rutele de marș, cât și pe drumul construcției noii societăți, fără a se mișca sau a se transforma ei înșiși. În consecință, ocuparea acestui centru spațial politic de către lideri era o modalitate simbolică de confirmare sau de întărire a legitimității pretenției lor de a fi sursa autorității politice, dar și a schimbării pe plan intern.²

¹ Singurul an în care nu a fost organizată de către autoritățile române o demonstrație cu prilejul zilei de 23 august a fost 1983.

² Malte Rolf, „Working Towards the Centre: Leader Cults and Spatial Politics in Pre-war Stalinism” în Balázs Apor (editor), *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc*, Palgrave MacMillan, 2004, pp.141-152.

Pe lângă un scop oficial declarat, manifestările de masă din spațiul sovietic vizau crearea imaginii utopice a unei societăți organizate, unite, care exteriorizând un sentiment copleșitor de bucurie și fericire, mărșăluia ordonat, sub conducerea partidului, spre materializarea idealului generos al comunismului.³

Demonstrația de la 23 August din București era doar un element din ansamblul manifestărilor pregătite pentru sărbătorirea zilei naționale a României, care includeau printre altele organizarea unor „manifestări cultural –artistice”, o adunare festivă la București cu participarea conducătorilor de partid și de stat, depuneri de coroane la monumentele și mormintele eroilor români și sovietici, demonstrații în diferite orașe sau reședințe administrativ-teritoriale din țară, o recepție oferită de Consiliul de Miniștrii sau acțiuni festive organizate de ambasadele române dedicate aceluiași eveniment⁴.

Desfășurarea manifestărilor dedicate zilei naționale a României, inclusiv detaliile organizatorice (expunere de portrete, scandarea lozincilor, purtarea steagurilor etc.) se făcea după un plan ceremonial standardizat, stabilit de la centru (de către Secția de Agitație și Propagandă) și aprobat în cadrul Secretariatului CC al PCR⁵.

Locul de derulare al acțiunilor de masă consacrate sărbătorii naționale în București era Piața Aviatorilor. În a doua jumătate a anilor 1980, Piața Aviatorilor va fi înlocuită cu Stadionul „23 August”, iar 1989 cu Muzeul Național de Istorie ca loc de desfășurare a festivităților de masă consacrate zilei naționale. În opinia noastră, această modificare a fost rezultatul alterării radicale a caracterului acestei sărbători: ea a fost pur și simplu anexată, devenind astfel una din multele festivități omagiale consacrate lui Nicolae Ceaușescu. Deși nu au fost eliminate complet elementele tradiționale ale marcării zilei de 23 August (parada militară și defilarea oamenilor muncii), ponderea lor a fost redusă în favoarea spectacolelor omagial-festive dedicate cuplului prezidențial român, dar și datorită condițiilor obiective, fizice de desfășurare (stadion). Evident, opțiunea introducerii unui astfel de segment în derularea manifestației dedicate zilei naționale a României necesita și un public de masă care să asiste la acesta, astfel că tribunele stadionului erau împlute de mii de oameni, în calitate și de spectatori, nu doar de executanți ai programului artistic. În 1989 era prima dată când se alegea o locație imobiliară din interiorul orașului București, dar care permitea executarea nestânjenită a paradei și a defilării organizate cu această ocazie.

În cazul Pieței Aviatorilor, erau amplasate, în fiecare an, o tribună centrală (A), două tribune laterale (B-C), iar vis-a-vis alte două tribune (D-E)⁶. De obicei, la tribuna centrală lua loc conducerea centrală superioară din aparatul de partid și de stat, la tribunele B și C alți reprezentanți ai instituțiilor centrale de partid și de stat, membrii de partid cu stagiu în ilegalitate, cadre militare, personalități ale vieții culturale, religioase, delegații străine, membri ai corpului diplomatic, ziariști români și străini, pentru ca la tribunele rămase să fie repartizați din nou membrii din conducerea centrală și locală (București) de partid și de stat, reprezentanți ai presei române și ai oamenilor muncii din marile unități bucureștene.⁷ Prin fața acestor tribune treceau coloanele de manifestanți, care se formau de la Piața Romană, înaintau spre Bulevardul Aviatorilor, unde erau postate și alte grupuri, intrau în Piața Aviatorilor dinspre Monumentul Aviatorilor și înaintau spre direcția Cartierului Aviației⁸.

Cu prilejul manifestațiilor organizate pe Stadionul „23 August” și în fața Muzeului Național de Istorie, era amplasată doar o singură tribună oficială care găzduia membrii conducerii superioare de partid și de stat, inclusiv cuplul prezidențial român, membrii de partid cu stagiu în ilegalitate, militari, oaspeți străini, ziariști, membrii ai corpului diplomatic etc.

Evoluția ornamentele festive ale tribunelor amplasate în Piața Aviatorilor, Stadionul „23 August”, respectiv Muzeul Național de Istorie, a pus în evidență transformarea treptată a acestei demonstrații într-o manifestare omagială dedicată lui Nicolae Ceaușescu.

³ Karen Petrone, *Life has Become More Joyous, Comrades. Celebrations in Time of Stalin*, Indiana University Press, 2000, pp.24-25.

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 120 /1967, filele 45-46 sau dosar 126/168, filele 153-155.

⁵ *Ibidem*, dosar 102/1966, filele 2, 37, 161-171; dosar 85 /1971, filele 2, 3, 33-45.

⁶ *Ibidem*, dosar 102/1966, fila 171.

⁷ *Ibidem*, dosar 132/1968, filele 65-67.

⁸ Mihai Știrbu, „La 23 August”, *Jurnalul Național*, ediția on-line, 8 mai 2006, <http://old.jurnalul.ro/articol.php?id=51960>, accesat 15 septembrie 2007.

Așa cum era firesc, toată atenția organizatorilor, dar și a oamenilor muncii era îndreptată spre tribuna centrală, de unde asistau la manifestație membrii și membrii supleanți ai Comitetului Executiv (mai departe, CEX) și ai Secretariatului, membrii Consiliului de Stat și ai guvernului, șefii secțiilor Comitetului Central al Partidului Comunist Român (în continuare, CC al PCR) etc. Această tribună era, în consecință, și cea mai bogat pavoazăată.

Între 1965-1974, tribuna centrală decorată cu steaguri roșii și tricolore, era dominată de o mare stemă a Republicii Socialiste România, încadrată de datele festive 23 august 1944, respectiv 23 august din anul în care avea loc manifestația. Începând însă cu anul 1975 și până în 1989, cu unele excepții (de exemplu, anul 1985), locul stemei de pe tribuna oficială centrală va fi luat de un mare tabloul cu portretul lui Nicolae Ceaușescu, de obicei, încadrat de stemele și steagurile partidului și ale țării. Pe frontonul tribunei apăreau întotdeauna lozinci dedicate zilei de 23 August, PCR (*Trăiască PCR, conducătorul încercat al poporului, inspiratorul și organizatorul victoriilor noastre!*⁹) și doar în mod excepțional PCR și liderului comunist român (*Trăiască PCR în frunte cu secretarul său general – tovarășul Nicolae Ceaușescu!*¹⁰, *Trăiască PCR, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu!*, *Trăiască unitatea de nezdruccinat a întregului nostru popor în jurul PCR, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu!*¹¹).

În schimb, tribunele celelalte (laterale sau din fața tribunei centrale) sunt cele care vor fi treptat acoperite de materiale propagandistice - omagiale. Dacă inițial pe tribunele laterale erau, de obicei, înscrise lozinci dedicate partidului (*Trăiască PCR, forța politică conducătoare a societății noastre!*¹²) sau patriei (*Trăiască și înflorească scumpa noastră patrie!*¹³), începând cu anul 1979-1985 repertoriul lozincilor avea să se îmbogățească treptat (între 1979-1981 era reluată lozinca *Trăiască PCR în frunte cu secretarul său general – tovarășul Nicolae Ceaușescu!*, în 1982 - *Partidul – Ceaușescu - România*, 1984-*Partidul-Ceaușescu-Pacea*).

O transformare radicală vor suferi însă tribunele din fața celei în care găsea conducerea de partid și de stat. În perioada 1965-1979, aceste tribune au fost decorate cu medalioane cu portretele lui Marx, Engels, Lenin, cu lozinci dedicate partidului, țării, poporului român, păcii și colaborării între popoare (de exemplu, *Trăiască pacea și prietenia între popoare!*¹⁴ *Trăiască lupta unită a popoarelor pentru pace și colaborare, pentru o lume mai dreaptă și mai bună!*¹⁵), dar și idealului internaționalismului proletar (de exemplu, *Trăiască unitatea partidelor comuniste și muncitorești, a tuturor forțelor democratice și antiimperialiste în lupta pentru pace, democrație și independență națională și progres social!*¹⁶). Începând cu anul 1980, acest filon internaționalist proletar va fi parțial nuanțat: vor dispărea portretele clasicilor marxist-leniniști, iar lozincile care făceau apel strict la unitatea proletară erau înlocuite, dar păstrându-se și chiar înmulțindu-se cele care accentuau necesitatea unității de acțiune a tuturor popoarelor pentru apărarea și consolidarea păcii mondiale, independenței și suveranității naționale, pentru asigurarea triumfului socialismului în lume. O parte din noile lozinci subliniau implicarea României și implicit cea a lui Nicolae Ceaușescu în acest efort de pacificare totală a întregii lumi.

Această schimbare este explicabilă prin prisma faptului că perioada anilor 1980 a fost marcată de o serie de acțiuni și luări de poziție a lui Nicolae Ceaușescu față de problema asigurării păcii în Europa și în întreaga lume, care marca definitiv confiscarea ideii apărării păcii în vederea construirea imaginii sale cultice de *erou / arhitect al păcii mondiale*, însă de pe poziții clar marxist-leniniste.

În cazul Stadionului „23 August”, tribuna paralelă (a II-a) cu cea oficială era locul unde cei mobilizați pentru realizarea spectacolelor omagiale făceau vizibile numele lui Ceaușescu, diferite lozinci (ca de exemplu,

⁹ „Sărbătoarea măreței noastre zile naționale 23 August”, *Scânteia*, an XLII, nr. 9249, 25 august 1972, p.1.

¹⁰ „De la un capăt la altul al țării, în coloanele entuziaste ale lui 23 August. Satisfacția marilor împliniri, voința unanimă de a înfăptui neabătut programul partidului de dezvoltare multilaterală a patriei socialiste”, *Scânteia*, an XLIII, nr. 9610, 25 august 1973, p.3; „Țara întreagă a sărbătorit a XXX-a aniversare a eliberării”, *Scânteia*, an XLIV, nr. 9954, 23 august 1974, p.1; „Marea demonstrație din Piața Aviatorilor”, *Scânteia*, an LII, nr. 12442, 25 august 1982, p.1.

¹¹ „Marea adunare populară festivă și spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August >”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.1.2.

¹² „Marea demonstrație din Piața Aviatorilor”, *Scânteia*, an XLVII, nr. 10890, 25 august 1974, p.1.

¹³ „Marea demonstrație a oamenilor muncii din Capitală”, *Scânteia*, an XLVIII, nr. 11200, 25 august 1978, p.1.

¹⁴ „Parada militară și demonstrația oamenilor muncii din capitală”, *Scânteia*, an XL, nr. 8526, 25 august 1970, p.1.

¹⁵ „Vibrantă expresie a patriotismului revoluționar, a hotărârii de a înfăptui programul partidului, de a face totul pentru înflorirea României socialiste”, *Scânteia*, an XLV, nr. 10267, 24 august 1975, p.1; „Marea demonstrație a oamenilor muncii din Capitală”, *Scânteia*, an XLVIII, nr. 11200, 25 august 1978, p.1.

¹⁶ „Sărbătoarea măreței noastre zile naționale 23 August”, *Scânteia*, an XLII, nr. 9249, 25 august 1972, p.1.

România-Ceaușescu-Viitorul!) sau portretul lui Nicolae Ceaușescu în diferite ipostaze¹⁷. Condițiile diferite oferite de acest tip de construcție permiteau instalarea unor mari pancarte cu lozinci, care aveau ca subiect principal pe Nicolae Ceaușescu și implicarea sa în diferite sectoare ale vieții politice interne și externe românești. De exemplu, în 1986, tribunele stadionului erau împodobite cu următoarele lozinci: *Stima noastră și mândria, Ceaușescu-România!, Ceaușescu-eroism, România – comunism!, Ceaușescu - România – Pace!*¹⁸.

Problema pavoazării și legat de acesta, cea a afișării portretelor conducătorilor de partid și de stat în cadrul clădirilor și cu prilejul manifestărilor de masă, a făcut obiectul primelor reglementări ale conducerii lui Nicolae Ceaușescu. Convenite prin hotărârea Biroului Politic din aprilie 1965¹⁹ și expuse în cadrul plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 14-15 aprilie 1965 de către Leonte Răutu, noile reglementări privind pavoazarea sediilor de partid și a altor instituții obștești, culturale și de stat prevedeau scoaterea portretelor clasicilor marxist-leniniști și conducătorilor de partid din birourile prim-secretarilor, președinților sfaturilor populare, în general din birourile de lucru ale activiștilor de partid și de stat. Portretelor membrilor Biroului Politic (ulterior Prezidiului Permanent) urmau să fie așezate în cadrul sălilor de festivități ale diferitelor instituții din cadrul sistemului de partid, de stat sau de învățământ, într-o ordine prestabilită începând cu primul secretar (ulterior secretarul general), președintele Consiliului de Stat, președintele Consiliului de Miniștri, ceilalți membri ai Biroului Politic (sau mai târziu, Prezidiului Permanent) în ordine alfabetică. Acestor portrete trebuiau să li se adauge și cele ale clasicilor marxist-leniniști, precum și cel al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În cadrul aceleiași plenare, Leonte Răutu sublinia faptul că în cadrul Biroului Politic s-a decis ca sa nu se expună portretele individuale ale unuia sau altuia din membrii conducerii superioare de partid, concluzionând astfel semnificația acestor măsuri adoptate: „*Considerăm că în modul acesta noi fixăm atribuțiile pe care le au tovarășii din conducerea partidului și subliniem, în același timp, principiul muncii colective de care se călăuzește partidul nostru și căreia Biroul Politic îi acordă o importanță excepțională.*”²⁰

În cazurile manifestărilor sau demonstrațiilor urmau să fie folosite portretele membrilor plini ai CEX al CC al PCR, alături de însemnele oficiale ale partidului și statului român²¹.

Atât din observațiile făcute de Leonte Răutu în plenara menționată anterior, cât și din mărturiile lui Paul Niculescu-Mizil²², rezultă faptul că problema afișării portretelor tuturor membrilor Prezidiului Permanent (în continuare PP) sau a CEX era percepută a fi, în opinia noastră în mod incorect, ca o piedică sau restricție legală pentru evitarea concentrării puterii în mâinile liderului partidului și implicit, o garanție a respectării prin reflectarea principiului conducerii colective. În loc să limiteze efectiv puterea secretarului general al partidului, membrii conducerii superioare au preferat reglementări formale, generoase prin conținutul lor, dar incapabile să asigure respectarea și punerea în aplicare a procesului decizional colectiv. Acestea au fost relativ repede eludate. În acest sens, Paul Niculescu-Mizil afirma că încă din 1967-1968, portretul lui Nicolae Ceaușescu a apărut pe biroul său, dar și pe cele ale celorlalți activiști din cadrul CC²³.

Totuși, o decizie oficială în această problemă a fost adoptată abia în 1972, când, într-o ședință a CEX s-a operat unele modificări în ceea ce privește reglementările privind expunerea portretelor conducătorilor de partid. Astfel, decizia CEX viza obligativitatea afișării portretului șefului statului, respectiv al partidului român în toate birourile „unde există autoritate”, în școli sau în sălile de clasă. De asemenea, prin același act decizional, se anula obligativitatea expunerii portretelor tuturor membrilor PP în anumite săli, menționându-se că dacă, din motive de estetica spațiului, acest lucru nu era posibil, să se afișeze, în mod obligatoriu, portretul șefului statului și partidului. Portretele clasicilor marxist-leniniști urmau să fie expuse doar în cadrul instituțiilor de partid sau cu ocazia unor manifestări „*internaționale.....cu caracter revoluționar*”. Aceste propuneri au fost

¹⁷ „Vibrantă expresiei a patriotismului revoluționar, a hotărârii de a înfăptui programul partidului, de a face totul pentru înflorirea României socialiste”, *Scânteia*, an XLV, nr. 10267, 24 august 1975, p.1

¹⁸ „Marea adunare populară festivă și spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.1,2.

¹⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond CC al PCR – Cancelarie*, dosar 103/1965, filele 2-3.

²⁰ *Ibidem*, dosar 54/1965, filele 54-55.

²¹ *Ibidem*, dosar 103/1965, filele 2-3.

²² A se vedea în acest sens, Paul Niculescu-Mizil, *De la Comintern la comunism național. Despre Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești, Moscova, 1969*, Editura Evenimentul Românesc, București, 2001, pp.436-437.

²³ *Idem*, „Conducerea PCR și noua orientare ideologică” în *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu: minirevoluția culturală din 1971*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005, p.50.

formulate de către Cornel Burtică, susținut de Miu Dobrescu, Petre Blajovici și chiar de către Nicolae Ceaușescu, singurul care a formulat unele rețineri legate de necesitatea păstrării unei anumite „decentțe” în aplicarea noilor hotărâri a fost Janos Fazekas²⁴.

Evoluția expunerii portretelor conducătorilor de partid în timpul manifestației dedicate zilei de 23 august demonstrează în mod clar eșecul ideii că adoptarea unei astfel de decizii ar împiedica concentrarea excesivă a puterii în mâinile liderului partidului și statului sau că perpetuarea ei ar reflecta funcționarea procesului decizional colectiv. Reglementarea privind folosirea portretele membrilor CEX (ulterior, Comitetul Politic Executiv) al C.C. al P.C.R. în timpul demonstrației consacrate zilei de 23 August a rămas în vigoare și a fost consecvent aplicată până la începutul anilor 1980 (mai exact 1982), când puterea lui Nicolae Ceaușescu era evident la apogeu ei. După 1980 s-a renunțat definitiv și la expunerea portretelor lui Marx, Engels, Lenin. După aceste date, singurele portrete care mai erau afișate în timpul demonstrațiilor prilejuite de ziua națională a României erau cele aparținând cuplului prezidențial.

Importante din punct de vedere al evidențierii dinamicii evoluției cultului personalității erau și celelalte detalii organizatorice, cum ar fi scandarea lozincilor, semnificația ordinii defilării sau conținutul materialelor propagandei vizuale.

Primele lozinci scandate și care includeau numele lui Nicolae Ceaușescu au apărut cu ocazia sărbătoririi zilei de 23 August 1968. Plasată la foarte scurt timp după discursul liderului comunist român, prin care condamna intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, această demonstrație s-a concentrat asupra evidențierii unității indestructibile a poporului în jurul conducerii PCR și a lui Nicolae Ceaușescu. Comparând repertoriul aprobat de Secretariatul CC al PCR pentru manifestația din acel an²⁵ cu descrierea desfășurării ei din ziarul „Scânteia”²⁶, se observă faptul că lozincile care evocau numele liderului partidului și statului român nu se regăseau în această planificare inițială. În opinia noastră, această situație poate fi explicată ca fiind rezultatul unei intervenții de ultim moment, adaptată condițiilor politice existente din partea autorităților, dar și a unei manifestări spontane din partea populației Capitalei.

Acest filon tematic al evidențierii unității poporului „în jurul partidului, al Comitetului său Central, în jurul secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu”²⁷ va constitui elementul comun al demonstrațiilor similare care vor urma și, în același timp, baza inițială pe care se va construi și sprijini cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu.

Deși încă din 1969, liderul comunist român devenea „conducătorul iubit”²⁸, până în 1972, repertoriul lozincilor scandate sau afișate pe pancartele purtate de demonstranți pune în evidență poziția sa de *primus inter pares* ca o reflectare firească a funcțiilor supreme deținute de acesta în cadrul ierarhie de partid și de stat, dar mai ales sprijinul, angajamentul popular pentru linia de politică internă și externă adoptată și personificată de acesta (de exemplu, *Ceaușescu și poporul!*, *Comitet Central iubit, în jurul tău facem zid!*, *Ceaușescu, fiu ales de popor și de Congres!*²⁹). Începând cu anul 1972, dispar însă orice referiri la vreun organism de partid (inclusiv cele referitoare la CC), PCR devenind singura entitate instituțională invocată individual sau în legătură cu Nicolae Ceaușescu (de exemplu, *PCR- Ceaușescu!*, *Ceaușescu-PCR!*). În paralel, se poate observa o înmulțire și o diversificare tematică a repertoriului lozincilor dedicate lui Nicolae Ceaușescu, care sugerează implicarea acestuia în toate domeniile politicii interne și externe românești, precum și susținerea de care el s-ar fi bucurat ca urmare a acestei acțiuni. Primelor lozinci scandate sau afișate pe pancarte au fost *Ceaușescu și poporul!* *Ceaușescu-PCR* (1968-1972) li se vor adăuga altele *Ceaușescu – luptător, pentru a-l nostru-ntreg popor!*, *Ceaușescu-România, pacea și prietenia!* (1973), *Ceaușescu –România!* (1977), *Ceaușescu – Pace!*, *Munca, pacea, omenia/Ceaușescu-România!* (1981), *Ceaușescu –eroism, România –comunism!*, *Stima*

²⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond CC al PCR – Cancelarie*, dosar 29 /1972, filele 86-91.

²⁵ *Ibidem*, dosar 126/ 1968, filele 156-159.

²⁶ „O grandioasă manifestare a națiunii noastre socialiste, a unității de granit în jurul partidului comunist”, *Scânteia*, an XXXVIII, nr. 7804, 24 august 1968, pp.2-3.

²⁷ „Sub arcul de triumf al lui august, poporul și-a sărbătorit biruințele socialiste”, *Scânteia*, an XXXIX, nr.8166, 25 august 1969, p.2.

²⁸ *Ibidem*, p.3.

²⁹ *Ibidem*; „O grandioasă manifestare a națiunii noastre socialiste, a unității de granit în jurul partidului comunist”, *Scânteia*, an XXXVIII, nr. 7804, 24 august 1968, pp.2-3.

noastră și mândria, *Ceaușescu-România!* (1984), *România să înflorească/ Ceaușescu să trăiască!* (1985), *Ne mândrim cu tot ce face, Ceaușescu pentru pace!, Ceaușescu-erou al păcii!* (1989).

În mod similar, desfășurarea defilării sublinia aceeași idee a unității populare în jurul conducerii de partid și de stat, dar mai ales în jurul lui Nicolae Ceaușescu.

Întotdeauna, demonstrația organizată cu prilejul zilei de 23 August a inclus și un program, de fapt, o paradă realizată de trupele regulate ale armatei române. Începând chiar cu anul 1968, alături de acestea au defilat și formațiunile militare create în urma evenimentelor din august 1968 și anume gărzile patriotice, iar ulterior detașamentele de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei. Introducerea acestei componente militare avea o valoare simbolică și strategică, menită a exterioriza un model de disciplină și unitate națională³⁰, dar și de a induce un sentiment de obediență față de o autoritate sau ierarhie superioară.

Începând cu anul 1975 și până în 1989, cu unele excepții (de exemplul anul 1984), locul armatei va fi luat în dispozitivul festiv al zilei de 23 August de către coloanele gărzilor patriotice și cele ale detașamentele de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei. În opinia noastră, această schimbare a fost determinată, în principal, de ponderea pe care *noua doctrină militară a războiului întregului popor*³¹, elaborată de Nicolae Ceaușescu, a avut-o în cadrul strategiei defensive românești.

Făcându-se o paralelă între formațiunile create și folosite de către PCR în acțiunile sale din 23 August 1944 și gărzile patriotice, acestea din urmă, formate din „*oameni ai muncii*”, dobândeau rolul de a participa la materializarea, și în același timp, la apărarea noilor obiective propuse de către conducerea partidului și de către Nicolae Ceaușescu, personal. Edificatoare în acest sens era mărturia unuia dintre participanții la o astfel de demonstrație, înregistrată de unul din reporterii cotidianului „*Scânteia*”: „*Defilarea noastră prin fața tribunei trezește de fiecare dată emoții firești. Suntem parte din realitatea fundamentală a țării: cu același brațe de muncitor făurim socialismul pe pământul României, apărăm opera constructivă fără precedent a poporului!*”³² Faptul că membrii gărzilor patriotice erau în același timp și membrii de partid transformau aceste formațiuni într-un model de realizare concretă a idealului unității dintre partid și popor, respectiv dintre Nicolae Ceaușescu în calitatea sa de reprezentant al PCR și popor.

Aceeași idee de unitate populară în jurul conducătorilor / conducătorului de partid era sugerată de defilarea gărzilor patriotice „*într-o perfectă aliniere*”, exteriorizând un model de ordine și disciplină, „*de forță și unitate indestructibilă de gând și acțiune a întregului popor în jurul partidului, a secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu*”³³, un model care trebuia internalizat, emulat și de către ceilalți participanți la manifestație.

După defilarea formațiunilor militare, urmau, de regulă, muncitorii, întotdeauna fruntași, din marile unități economice din Capitală și din țară. Introducerea muncitorilor în cadrul manifestărilor dedicate zilei naționale a României comuniste poate fi explicată din mai multe perspective. În primul rând, muncitorii reprezentau baza socială a noului regim, astfel că includerea lor în formațiuni care mărșăluiau ordonat simboliza participarea, dar în același timp, acceptarea de către aceștia a noii ordini politice, economice și sociale³⁴. În al doilea rând, prezența muncitorilor la demonstrația de la 23 august era un fel de raport anual și al realizărilor de producție obținute de unitățile pe care le reprezentau în perioada scursă de la precedentă manifestație de acest fel, dar în același timp și un bilanț retrospectiv al evoluției producției dintr-unul sau mai multe sectoare începând cu anul 1944 sau 1965. Aceste îndepliniri sau chiar depășiri ale planului de producție erau prezentate prin intermediul graficelor, a pancartelor purtate de către muncitori, uneori fiind incluse în acest segment al manifestației și machete în miniatură ale noilor produse în curs de realizare.

Acest moment al demonstrației de la 23 August a contribuit la construirea cultului personalității, mai exact a imaginii sale de *arhitect al României moderne*, tocmai prin sublinierea și identificarea persoanei și activității desfășurate de Nicolae Ceaușescu ca sursă a marilor realizări obținute după 1965. Apogeul acestei orientări l-a

³⁰ Karen Petrone, *op.cit.*, p.28.

³¹ Pentru mai multe amănunte asupra acestui subiect a se vedea Ari Chaplin, „The <Popular War> Doctrine in Romanian Defense Policy”, *East European Quarterly*, XVII, no.3, September 1983, pp.267-278, Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Gabanyi, dosar 81, filele 139-145..

³² „Marea demonstrație din Piața Aviatorilor”, *Scânteia*, an XLVII, nr. 10890, 25 august 1977, p.1.

³³ „Coloana înfinită a patriotismului nostru”, *Scânteia*, an L, nr. 11822, 25 august 1980, p.2.

³⁴ Karen Petrone, *op.cit.*, p.29.

constituit festivitățile organizate cu prilejul zilei de 23 August 1985 care s-au desfășurat sub genericul „*Epoca Ceaușescu-epocă de aur*”, prilej cu care pancartele, graficele purtate de muncitori au relevat dezvoltarea țării în cei 20 de ani care se scurseseră de la alegerea lui Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de partid, respectiv de la Congresul al IX-lea³⁵.

Prezentarea realizărilor perioadei de după 1965 era o parte nelipsită din cadrul spectacolelor omagiale organizate pe Stadionul „23 August”. De exemplu, în 1986, momentul desfășurat sub genericul „*Epoca Nicolae Ceaușescu - epocă de mărețe împliniri*” a prilejuit succesiunea la tribuna a doua a unor imagini ale marilor „*ctitorii ale Epocii Nicolae Ceaușescu*” și anume Transfăgărășanul, Canalul Dunăre - Marea Neagră, metroul bucureștean, marile combinate siderurgice, chimice și petrochimice etc.³⁶.

La defilarea prilejuită de sărbătorirea zilei naționale participau, de asemenea, copiii (șoimi ai patriei sau pionieri) sau tineri de diferite profesii, care își desfășurau activitatea pe șantierele tineretului, precum și agricultorii.

În opinia noastră, introducerea reprezentanților tinerei generații în acest ansamblu festiv era menită a sublinia susținerea de care se bucura politica internă și externă, elaborată și pusă în aplicare de către conducerea PCR și în special de către Nicolae Ceaușescu în rândurile acesteia. Relatările presei scrise din acea perioadă sugerau ideea că această susținere se datora atenției deosebite pe care liderul comunist român o acorda asigurării celor mai bune condiții pentru creșterea și dezvoltarea tinerilor țării. Exprimarea mulțumirii, a recunoștinței tinerilor din România socialistă față de această preocupare a lui Nicolae Ceaușescu era reliefată în timpul manifestației prin redarea simbolică a diferitelor aspecte pozitive din viața și activitatea lor, prin ilustrarea implicării acestora în promovarea uneia sau alteia din inițiativele externe românești (de exemplu, marcarea Anului Internațional al Tineretului³⁷) sau prin gestul copiilor care ofereau flori cuplului prezidențial român.

Apariția agricultorilor în cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea zilei de 23 august a avut loc încă din 1981, odată cu crearea unui noi unități administrative a Bucureștiului, Sectorul Agricol Ilfov și anticipând lansarea a ceea ce se va numi *Noua Revoluție Agrară*, la sfârșitul aceluiași an. În următorii ani, reprezentanții acestui nou sector al Capitalei vor defila purtând „*snopi cu spice și coșuri cu roadele livezilor și viilor*” și pancarte cu rezultatele record obținute în producția agricolă ca rezultat al aplicării principiilor Noii Revoluții Agrare³⁸. Evident această modificare în structura tematică a demonstrației de ziua națională a României evidențiază schimbarea obiectivelor economice ale regimului comunist de la București. Dornic de a-și achita în termenul cel mai scurt datoria sa externă, dar și pentru a-și asigura lichiditățile valutare necesare acoperirii deficitului de materii prime necesar industriei, Nicolae Ceaușescu s-a bazat pe exportul masiv de produse din sectorul agricol.

Cu prilejul desfășurării manifestărilor de pe Stadionul „23 August”, sublinierea acestei unități dintre popor și liderul său suprem, Nicolae Ceaușescu, era sugerată prin rostirea de către toți participanții la spectacolul festiv, în calitatea lor de reprezentanți ai tuturor categoriilor socio-profesionale din țară, a unui solemn „*legământ de a înfăptui neabătut hotărârile Congresului al XIII-lea al PCR, de a fi strâns uniți în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu*”³⁹, deci o unitate legitimată de necesitatea construirii socialismului în România pe liniile trasate de ultimul for superior al partidului, opera constructivă a cărei materializare nu putea fi garantată fără prezența lui Nicolae Ceaușescu la conducerea partidului. Din această perspectivă poate fi explicată și transformarea episodică a demonstrației de la 23 August, în anii 1980, într-o veritabilă tribună electorală, prilej cu care manifestanții susțineau prin scandarea sau purtarea unor pancarte cu lozinci

³⁵ „Ideea – flamură deasupra coloanelor sărbătorești ale lui 23 August <Epoca Ceaușescu, epocă de măreție pentru a noastră României>”, *Scânteia*, an LV, nr. 13376, 25 august 1985, pp.2-3.

³⁶ „Marea adunare populară festivă și spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.3.

³⁷ „Ideea – flamură deasupra coloanelor sărbătorești ale lui 23 August <Epoca Ceaușescu, epocă de măreție pentru a noastră României>”, *Scânteia*, an LV, nr. 13376, 25 august 1985, p.3.

³⁸ „Grandioasa coloană a muncii eroice, a conștiinței socialiste, a faptei pentru țară”, *Scânteia*, an LII, nr. 1242, 25 august 1982, p.2.

³⁹ „Marea adunare populară festivă și spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.3.

realegerea lui Nicolae Ceaușescu la proximalul congres al partidului: *Ceaușescu reales la al XII-lea Congres!*⁴⁰ sau *Ceaușescu reales la al XIV-lea Congres!*⁴¹.

În cadrul festivităților organizate cu prilejul zilei naționale a României, materiale de propagandă vizuală au fost, de asemenea, folosite pentru promovarea diferitelor aspecte ale activității interne și externe desfășurate de Nicolae Ceaușescu, integrate ca părți ale culturii sale. Astfel, în 1972, apariția pancartei cu lozinca „*Cincinalul în patru ani jumate*”⁴² sublinia hotărârea manifestanților, în calitatea lor de reprezentanți ai oamenilor muncii din întreaga țară, de a duce la îndeplinire noua propunere formulată de Nicolae Ceaușescu sau implicarea liderului comunist român în dezvoltarea impetuoasă a economiei naționale era sugerată de așezarea unei fotografii a acestuia în timpul unei vizite de lucru în paralel cu o hartă a patriei „*în plină efervescentă înnoire*”⁴³.

Un loc central în cadrul efortului de prezentare a activității desfășurate de liderul comunist român pe plan extern l-a ocupat, începând cu anii 1980, acțiunile sale consacrate edificării păcii mondiale. De exemplu, în timpul desfășurării demonstrației cu prilejul zilei de 23 August în anul 1981, au fost eliberate către cer două imense eșarfe roșii, prima avea înscris cuvântul „*Pace*”, iar cealaltă numele lui Nicolae Ceaușescu, ambele așezate într-o „*simbolică și sugestivă îngemănare, ca un mesaj luminos ce exprimă gândurile și simțămintele unui întreg popor*”⁴⁴. De asemenea, o serie de pancarte purtate de demonstrații reconstituiau din punct de vedere numeric numeroasele contacte oficiale externe ale liderului comunist român⁴⁵, prezentate de presa scrisă a vremii ca fiind „*istorice soli de pace, prietenie și colaborare*”⁴⁶.

În cadrul spectacolelor omagiale organizate de marele stadion bucureștean, evidențierea imaginii lui Nicolae Ceaușescu de *campion / erou al păcii mondiale* se făcea prin îmbinarea compozițiilor lirice și muzicale cu amplele mișcări coregrafice care făceau să apără la tribuna a II-a portretul acestuia și lozinci pe tema păcii. De exemplu, în secțiunea tematică dedicată Anului Internațional al Păcii, la tribuna din fața celei oficiale a apărut prin efortul celor implicați în realizarea programului artistic, portretul lui Ceaușescu, urmat de lozinca *Ceaușescu-România, pacea și prietenia!*, în paralel fiind recitate următoarele versuri omagiale: „*E Nicolae Ceaușescu suprem simbol de pace/ Prin care România un nobil țel își face/ De a se rosti de-a pururi, solemn al păcii grai/Pe acest tărâm de glorie, de mioritic plai!*”⁴⁷. În anul 1988, momentul coregrafic „*simbolizând năzuința de pace a poporului român*” era completat cu intonarea unor creații muzicale pe tema păcii („*Hora păcii*” și „*Ceaușescu-Pace*”) și cu apariția la tribuna a doua a portretului lui Nicolae Ceaușescu, încadrat de cuvintele „*Marele erou al păcii*”⁴⁸.

Un loc privilegiat în cadrul desfășurării tematică a demonstrației de la 23 August a fost ocupat de evidențierea materializării inițiativelor lui Nicolae Ceaușescu în alte domenii decât cel politic sau economic. Începând cu anul 1977 și până în 1989, reprezentanții mișcării de masă din domeniul cultural-artistic reprezentată de Festivalul „Cântarea României” și din domeniul sportiv ilustrată de competiția națională „Daciada” au fost nelipsiți, demonstrându-și talentul și măiestria nu doar cu prilejul competițiilor internaționale de profil, ci și în cadrul programelor festive dedicate zilei naționale a României.

Consumarea momentului final al demonstrației organizate cu prilejul zilei de 23 August pune în evidență „naționalizarea” acestei sărbători ca un pas intermediar spre instrumentalizarea ei în vederea promovării culturii personalității lui Nicolae Ceaușescu. Dacă până în anul 1972 inclusiv, la terminarea defilării era intonată

⁴⁰ „Marea demonstrație a oamenilor muncii și parada militară din Capitală”, *Scânteia*, an LIV, nr. 13064, 25 august 1984, p.2.

⁴¹ „Grandioasa demonstrație din Capitală cu prilejul sărbătorii noastre naționale”, *Scânteia*, an LIX, nr.14623, 25 august 1989, p.1.

⁴² „Cinstire patrie socialiste, partidului conducător”, *Scânteia*, an XLII, nr. 9249, 25 august 1972, p.2.

⁴³ „Țara întregă a sărbătorit a XXX-a aniversare a eliberării”, *Scânteia*, an XLIV, nr. 9954, 23 august 1974, p.2.

⁴⁴ „Țara și-a cinstit izbânzile prezentului, țara își construiește cu încredere viitorul”, *Scânteia*, an LI, nr. 12132, 25 august 1981, p.3.

⁴⁵ A se mai vedea, de exemplu, „Grandioasa coloană a muncii eroice, a conștiinței socialiste, a faptei pentru țară”, *Scânteia*, an 1242, 25 august 1982, p.3; „Marea demonstrație din Piața Aviatorilor”, *Scânteia*, an LV, 25 august 1985, p.3.

⁴⁶ Ion Mărgineanu, „Politica externă a României socialiste”, *România Literară*, an XXI, nr.4, 21 ianuarie 1988, p.24.

⁴⁷ „Marea adunare populară festivă și spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVI, nr. 13685, 22 august 1986, p.3.

⁴⁸ Comunicat Agerpres, „Omagiu conducătorului iubit, partidului, patriei socialiste. Spectacolul festiv de pe Stadionul <23 August>”, *Scânteia*, an LVIII, nr. 14310, 21 august 1988, p.2.

„*Internațională*”, ulterior locul ei va fi luat de imnul național „*Trei culori*” (1974). În anul 1977, intonarea imnului de stat va fi urmată de compoziția muzicală omagială „*Partidul, Ceaușescu, România*”. În anii 1980, imnul Frontului Democrației și Unității Sociale, „*E scris pe tricolor unire*” va fi constant prezentat la sfârșitul festivităților, uneori alături de alte compoziții muzicale (de exemplu, în 1982 „*Partidul, Ceaușescu, România*” și „*Hora păcii*”, care reprezenta transpunerea pe linia melodică a cântecului „*Hora unirii*” a versurilor prezentate de Nicolae Ceaușescu în cursul discursului său din cadrul adunării populare din București din 5 decembrie 1981, care marca punctul final al primei mari campanii românești pentru pace)⁴⁹.

The 23 August Demonstration: from a Political Rally to a Religious Cult Event (1965-1989) (Summary)

Our article illustrates the way in which the 23rd August manifestation has gradually been transformed into an instrument of promoting the Nicolae Ceausescu's cult of personality, taking into consideration the evolution of the organizational elements and the content of the propagandistic material used. The analysis emphasizes on one part, the thematic diversification and organizational sophistication of the cultic elements and on the other side, the gradual process of including them during this manifestation.

⁴⁹ „Grandioasa coloană a muncii eroice, a conștiinței socialiste, a faptei pentru țară”, *Scânteia*, an LII, nr. 1242, 25 august 1982, p.5.

